

Ємець О. В.,
Хмельницький національний університет

ЛІНГВІСТИЧНІ АСПЕКТИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПАРАДОКСА У ГУМОРИСТИЧНИХ ТВОРАХ КАНАДСЬКИХ І БРИТАНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Робота присвячена дослідженню парадокса у гумористичних оповіданнях канадського письменника Стівена Лікока та британського автора Джорджа Майкса. Характеризуються види парадокса та стилістичні засоби його створення.

Ключові слова: парадокс, гумористичний текст, алюзія, гіпербола, антитеза, оксюморон.

Робота посвящена исследованию парадокса в юмористических рассказах канадского писателя Стивена Ликока и британского автора Джорджа Майкса. Характеризуются виды парадокса и стилистические средства его создания.

Ключевые слова: парадокс, юмористический текст, аллюзия, гипербола, антитеза, оксюморон.

The paper is devoted to investigation of paradox in humorous stories of the Canadian writer Stephen Leacock and the British author George Mikes. Types of paradox and stylistic means of its creation are characterized.

Key words: paradox, humorous text, allusion, hyperbole, antithesis, oxymoron

Гумористичний ефект у художньому творі може бути створений різними стилістичними прийомами – грою слів, гіперболою, ефектом ошуканого очікування та рядом інших. Одним із засобів гумористичного ефекту є **парадокс**. Парадокс визначається як “судження, яке розходиться із загальноприйнятими уявленнями, тобто незвичним, неочікуваним, оригінальним запереченням того, що є безумовно правильним” [2, с. 531]. Парадокс як стилістичний прийом трактується дещо по-різному. Автори “Загальної риторики” характеризують парадокс як різновид оксюморону [1], а російська дослідниця О. М. Яшина виділяє антитезну природу парадокса [4, с. 280]. На наш погляд, лінгвістичні аспекти парадокса, його функціонування у художніх текстах потребують уважного дослідження, оскільки роботи В.Шміда [3] та О.М.Яшиної [4] базуються переважно на літературознавчому підході.

Мета нашої роботи – визначити лінгвістичні основи створення парадокса у гумористичних творах канадського письменника Стівена Лікока та британського автора Джорджа Майкса. Власне кажучи, парадокс як стилістичний прийом був значною мірою притаманний творчості таких відомих авторів, як Джером К. Джером та О. Генрі. Проте С. Лікок та Д. Майкс – письменники ХХ століття, і соціальні особливості минулого століття, не дуже далекого від нас, знайшли відображення у їх оповіданнях.

Творчість С.Лікока (1869-1944) припадає на першу половину ХХ століття. Він автор кількох збірок оповідань. Одним з оригінальних засобів створення парадокса у творах Лікока є використання історичних та літературних алюзій. Деякі історичні висловлювання та факти змінюються автором, або ж різні цитати та факти поєднуються. У короткій оповіді про Юлія Цезаря у гумористичному творі “A Manual of Education” Лікок процитував останні слова Цезаря таким чином: “*Veni, vici, tekel, upharsim*”. Така псевдоцитата є контамінацією двох відомих фраз: тріумфального висловлювання самого римського імператора *Veni, vidi, vici* та таємничих аполікаптичних слів, що з’явилися на стіні під час пиру Балтасара. Це сполучення фраз, протилежних запрагматикою, має оксюморонний характер і створює не лише іронічний ефект, але й, на наш погляд, набуває певного філософського змісту – тріумф може привести до безславної загибелі.

Об’єднання цитат або алюзій з різних епох зустрічається не лише у гумористичних текстах. Подібне явище виявила студентка 5 курсу Лариса Галашевська у ході аналізу відомого роману Джона Фаулза “A French Lieutenant’s Woman”. Таке парадоксальне сполучення двохінтертекстуальних компонентів можна охарактеризувати як **інтертекстуальний парадокс**.

Іронічне ставлення до історичних персонажів – всіляких царів, королів, які мали гучне ім’я “Великий”, виявляється у наведеному Лікоком переліку реальних правителів та вигаданих: *Peter the Great, Alfred the Great, Frederick the Great, Tom the Great, Jim the Great, Jo the Great*. Тут перелік як синтаксичний стилістичний засіб включає ефект ошуканого (або обманутого) очікування – після імені *Frederick the Great* наводяться імена вигаданих правителів. Гра з вигаданими прізвищами або історичними подіями з особливим талантом проявляється в оповіданні пізнього періоду творчості Лікока “Mrs Newrich Buys Antiques”. Це оповідання має гостру сатиричну спрямованість – автор глузує над безграмотними нуворишами з їх бажанням придбати антикваріат і тим самим стати аристократичними і освіченими. Прізвище головного персонажу – місіс Ньюріч – є антономазією і має іронічну забарвленість. Місіс Ньюріч під час розмови з приятелькою плуває імена реальних історичних персонажів із різних епох: [...] *that’s P.T. Barnum, he was one of Napoleon’s marshals, I believe – Charles! was P.T. Barnum one of Napoleon’s marshals? His private secretary! – oh, of course!* Місіс Ньюріч називає директора одного з відомих американських цирків другої половини ХІХ століття маршалом Наполеона, а після поради з чоловіком – секретарем французького імператора. Такий анахронізм демонструє неучтво людини з її претензією на знання історії і мистецтва. Гумористичний ефект створюється як за допомогою вигаданих історичних прізвищ антикварів, так і використанням Лікоком антономазії у самих прізвищах. Коли місіс Ньюріч показує приятельці антикварні ложки ХІІ століття, вона разом з чоловіком згадує прізвище виробника цих ложок: *Charles! What was that great Italian’s spoonmaker’s name? – Spoonuchi! of course! how silly of me!*

Вигадане ім’я Spoonuchi скидається на італійське і утворено від англійського слова spoon (ложка). Студентка 5 курсу Анна Грінкевич, яка писала дипломну роботу під моїм керівництвом, запропонувала перекласти прізвище як Ложкуччі, тим самим зберігши гумористичний ефект та антономазію та зробивши прізвище зрозумілим

українському читачу. Подібний різновид парадокса з віднесенням реальних історичних персонажів до інших епох або з вигаданими іменами історичних персонажів можна назвати **історичним парадоксом**, який є семантично близьким до інтертекстуального парадокса.

Один з головних стилістичних засобів, що лежить в основі парадокса у ряді інших оповідань С. Лікока – **гіпербола**. В оповіданні “My Financial Career” автор гіперболізує страх пересічної людини перед банківською установою, побоювання щодо можливої втрати грошей. У сильній позиції, на початку тексту 5 разів повторюється дієслово *rattle*: *When I go into a bank, I get rattled. The clerks rattle me; the wickets rattle me; the sight of the money rattles me; everything rattles me*. Оповідання Лікока побудовано за принципом градації – хвилювання клієнта банку посилюється, від дивної таємничості у розмові з менеджером на початку до повного переляку у кінці: *The accountant was a tall cold devil. – I found no voice to speak. – The bank swam before my eyes*. Тому остаточне парадоксальне рішення клієнта зняти 56 доларів, які він щойно вклав, певною мірою імплікується письменником протягом тексту. Автор не показує зовнішніх чинників, які могли впливати на оповідача і викликати острах, проте сучасний читач може уявити екстралінгвістичний, соціальний контекст того часу (як і сьогодні), фінансову кризу, банкрутство банків і зрозуміти головного героя оповідання: *Since then I bank no more. I keep my money in cash in my trouser pocket and my savings in silver dollars in a sock*.

Як і в інших оповіданнях Лікока, алюзії відіграють певну роль у творі, вони підсилюють ефект таємничості клієнта, оскільки менеджер банку спочатку вважає головного героя детективом з агентства Пінкертон, а потім сином багатія барона Ротшильда. Проте головне місце у створенні гумористичного ефекту парадокса в оповіданні “My Financial Career” належить гіперболі, яка взаємодіє з градацією, лексичними повторами та паралельними конструкціями.

Слід відзначити актуальність оповідань Лікока у наш час, оскільки і зараз питання неосвіченості, снобізму, фінансового краху є злободенними. Незважаючи на простоту сюжету, канадський письменник виявляє свій талант стиліста, блискуче володіє і використовує стилістичні засоби для реалізації гумористичного або сатиричного ефекту.

Таким чином, можна виділити наступні види парадокса у творах Лікока – інтертекстуальний, історичний, іронічний парадокси; основою цих видів парадокса є алюзії, антономазія, гіпербола, градація. Соціальна спрямованість оповідань канадського письменника, його орієнтація на загальнолюдські цінності і проблеми зумовлює їх актуальність та інтерес у ХХІ столітті.

Парадокс є одним з основних засобів створення іронії в оповіданнях і нарисах британського письменника Джорджа Майкса. Його збірка “How to Be an Alien” містить іронічну характеристику деяких рис ментальності британців. Основними засобами реалізації **іронічного парадокса** є оксюморон та антитеза, причому антитеза нерідко є результатом розгортання оксюморона у тексті. Один з розділів книги – “How to Die” починається прагматично шокуючим оксюморonom *The English are the only race in the world who enjoy dying*. Смісл оксюморона стає зрозумілим далі, коли автор описує філософське, навіть занадто холоднокровне ставлення англійців до смерті: *Most other people think about death with fear; the English look at it with gusto*.

Об’єктом іронії Майкса стає така риса характеру і поведінки британців, як стриманість, скромність, небажання хизуватися своїм рівнем інтелекту, культури і життя: *In England it is bad manners to be clever*. Майкс доводить цю рису до абсурду – професор математики говорить, що непевний у своїх знаннях арифметики: *An English professor of mathematics would say to his maid checking up the shopping list: “I’m no good at arithmetic, I’m afraid. Please, correct me, Jane, if I am wrong ...”* У таких прикладах парадокс створений за допомогою не лише оксюморона або антитези, але також за допомогою мейозису, применшення (*understatement*).

Інша риса, над якою іронізує Майкс, – це надмірна організація, прагнення до порядку. Оксюморонний парадокс *queue of one* виділяє традицію англійців стояти в черзі: *An Englishman, even if he is alone, forms an orderly queue of one*. У більшості оповідань і нарисів автора іронічний характер парадокса реалізується в антитезах, що протиставляють звичаї і поведінку англійців та жителів континентальної Європи: *On the Continent Sunday papers appear on Monday; in England – a country of exotic oddities – they appear on Sunday*. У даному випадку іронія створює зворотний прагматичний ефект, це швидше позитивна риса – видавати недільні газети у неділю.

Дослідження парадокса є перспективним з лінгвістичної точки зору, оскільки це явище розглядалося в основному з літературознавчих позицій. Цікавим і плідним може бути дослідження парадокса у класичній і сучасній прозі та поезії Канади, США, Великої Британії.

Література:

1. Общая риторика / [Дюбуа Ж., Эделин Ф., Клиненберг Ж.-М. и др. : пер. с франц.]. – М. : Прогресс, 1986. – 392 с.
2. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля-К., 2011. – 844 с.
3. Шмид В. Заметки о парадоксе / Вольф Шмид // Парадоксы русской литературы : Сб. статей. – СПб : ИНАПРЕСС, 2001. – С. 9-16.
4. Яшина Е. Н. Виды парадокса в художественном тексте / Е. Н. Яшина // Вестник Тамбовского ун-та. – 2007. – № 8. – С. 280-288.